

БОГДАН Л. ДАБИЋ

**П. А. ДМИТРИЕВ, Г. И. САФРОНОВ: »ИЗ ИСТОРИИ
РУССКО-ЈУГОСЛАВЈАНСКИХ
ЛИТЕРАТУРНЫХ И НАУЧНЫХ СВЯЗЕЙ«**

(Издательство Ленинградского университета 1975. Страница 190,
цена 74 копеек)

Руско-југословенске књижевне и научне везе веома су старог датума, а особито су оживјеле у 19. вијеку — кад су се југословенски народи борили за национално ослобођење и за своју културну еманципацију. У наше вријеме те везе су ојачане и спроводе се организовано, на нивоу међудржавне културне сарадње. Због свеопштег напретка у нашој земљи послје другог свјетског рата Југославија је постала и равноправнији партнер у културној размјени са СССР-ом, јер и ми све више имамо шта да понудимо из области науке и књижевности. Према томе, ово подручје је доста богато и ту има шта да се истражује. То нам показује и књига коју овдје хоћемо да представимо нашим читаоцима.

Књига је заправо у цјелини посвећена оним научним и књижевним везама које су се развијале између Руса и југословенских народа у вези са дјелатношћу Вука Караџића. Аутори књиге уприличили су је као пригодан рад поводом стогодишњице смрти великога српског реформатора језика и националне културе. Међутим, по ономе шта нам нуди књига је изишла из оквира пригоднога дјела и нарасла до размјера читаве једне монографије о Вуку Караџићу и његовим књижевно-научним везама са руским филозофима и књижевницима тога доба. Овакав избор стожерне личности наше културе и наше књижевности дао је могућност ауторима књиге да поставе Вука у контекст књижевно-културних збивања тога доба у Русији, и уопште у словенском културном свијету. А Вук Караџић је збиља имао доста живе везе не само са истакнутим појединцима из руске средине већ је тијесно сарађивао и са научним установама старе Русије: с академијом и универзитетима у Петрограду и Москви. Караџић је у неколико наврата посјетио Русију и обје њене пријестонице, а остваривао је контакт са истакнутим представницима ондашње руске науке и књижевности — који су по-словно пролазили кроз Беч и уопште кроз западну Европу.

Књига је подијељена у два дијела, од којих су оба веома исцрпно изложени. Први дио има наслов: *Вук Караџић — творац српскохрватског књижевног језика*. Други дио књиге носи наслов: *Дјелатност Вука Караџића у оцјени руских научника*. Књига се готово симетрично може подијелити на два поменута дијела, али је првом дијелу ипак посвећено нешто више простора. У првом дијелу дати су, доста исцрпно, подаци о животу и раду Вука Караџића, од његова описмењавања и улоге писара у првом српском устанку — па све до његова одласка у Беч, након пропасти српског устанка. Одавде почиње друга фаза Вукова живота и рада, јер се он заправо тек у Бечу укључио у књижевна збивања и ту је започео бескомпромисну борбу за реформу језика и правописа. Подаци који се овдје нуде совјетском читаоцу можда би понекад били и сувишни за нашега читаоца. Међутим, пошто је ово монографија о Вуку Караџићу, врло је добро да совјетски славистички подмладак има што више података о знаменитом реформатору и сакупљачу народних умотворина међу Јужним Словенима, јер је домашај Вукова рада постао општесловенски и међусловенски. Први дио књиге распо- ређен је тематски у шест поглавља (параграфа):

1. Велики син српскога народа
2. Књижевни језици у Србији прије реформе Вука Караџића
3. Реформа Вука Караџића
4. Илирци и Вук Караџић
5. Дефинитивно прихватање реформе српскохрватског језика
6. Развојни путеви српскохрватскога књижевног језика у 20. вијеку.

У ових шест поглавља (параграфа) обухваћен је сав животни и стваралачки рад Вука Караџића. У поглављу (параграфу) 1 описани су Вукови први кораци и његов сусрет у Бечу са Јернејом Копитарем. Овај угледни Словенац узео је одмах под своје окриље даровитог и паметног Србина Балканца и постао је његов доживотни ментор. Познато је да је формални повод за њихово познанство био чланак о пропасти српског устанка. Копитару се Вуково писање у томе чланку толико свидјело, да је истога дана дошао у Вуков стан и ступио у контакт са њим. Истраживаче одавно интригира питање: шта се то толико свидјело Копитару у Вукову писању? Обично се сматра да је то Вуков чисти српски језик народнога типа. А Копитар сам оставио нам је податак — да му се Вук свидио због тога што је био другачији од осталих Срба. Тачно је да је Вук био другачији од осталих Срба, јер је он био пучкога поријекла, прави човјек из народа. (А раније су се по Бечу могли срести махом Срби из виших друштвених класа — из редова богатих трговаца, војничке аристократије и високог свештенства). Али прије ће бити да су се Копитару свидјеле Вукове политичке идеје. Познато је, наиме, да је Копитар био велики поборник аустрославизма и вјеран чиновник аустријског царства. Рјешење за све Јужне Словене

он је видео само под круном аустријском. Дабоме, то ниуколико не умањује значај његова менторства Вуку Караџићу. Али нема сумње да је Копитар полагао велике наде у Вука Караџића у своме плану да се балкански Срби истргну испод утицаја Русије. Друга је ствар — колико је Вук оправдао његове наде у томе погледу. Али познато је да је у Србији, а такође и у неким круговима Царске Русије, Вук био сумњичен као аустријски шпијун. Уопште, политички лик Вука Караџића није добро расвијетљен, унаточ тако великом броју радова посвећених Вукову животу и раду. Аутори књиге иначе су врло обазриви и умјерени кад третирају Вукову везу са цензором Царске библиотеке за словенска издања.

У другој поглављу првога дијела размотрени су српско-словенски језик, затим рускословенски и славјаносерпски језик, који су код Срба били у употреби до Вукове реформе. Покушаји аустријског цара Јосифа да покатоличи војвођанске Србе изазвао је код њих снажну реакцију и неповјерење. Овај корак аустријске управе гурнуо је Србе под културо-просвјетно и вјерско окриље Русије. Тако је дошло до тога да су се на тлу Војводине појавили руски (вјеро) учитељи и руске црквене књиге. У вези с овим била је и борба војвођанских Срба за очување ћирилице. Наиме, у времену од 1779. до 1785. српска ћирилица била је изгнана из употребе у војвођанским школама са сх. наставним језиком. Међутим, због жилавог отпора што га је пружила тадашња и тамошња интелигенција, махом учитељи и свештеници, наредба о забрани ћирилице морала је да буде повучена након шест година. Све нам ово говори о културно-политичкој атмосфери у којој је уведен рускословенски језик и о приликама у којима се формирао славјаносерпски језик. Хаос у књижевном језику био је велик; Вук је то најбоље осјећао, али он у почетку своје акције није имао готово никакве ауторитативности, ни личне ни стручне, за тај посао. Стога је удио Копитарев у читавоме томе послу сигурно већи него што ми то обично мислимо.

У поглављу (параграфу) 3 размотрена је главна Вукова дјелатност на сакупљању народних умотворина, на реформи језика и правописа. Аутори књиге истичу колико је Вук био свим срцем за демократизацију књижевног језика и уопште за демократизацију културе. Размотрена је његова заслуга за писање прве граматике »по говору простога народа«, реформа графиције и правописа. По заслуги је оцијењено досљедно спровођење начела »Пиши као што говориш!«, просуђен је Вуков први рјечник сх. народног језика. Представљен је Вук као фолклорист, као етнограф и историчар. Посебно је поменут Вуков однос према језику варошкога становништва у Војводини. Аутори посебно истичу да је Вук био поборник нове књижевности код Срба и у томе виде смисао његове оштре полемике са Милованом Видаковићем, који је иначе био угледан писац тога доба и цијењен код српске читалачке публике.

У поглављу (параграфу) 4 разматра се формирање књижевног језика код Хрвата у 19. вијеку. Ту су размотрени типови књижевних језика у Хрватској који су били у употреби прије илирског покрета, просуђен је сам илирски покрет, а на крају су изложени односи између Људевита Гаја и Вука Караџића. Овај параграф завршава се Бечким књижевним договором из 1850. године.

У параграфу 5 размотрено је дефинитивно прихватање реформе сх. књижевног језика на хрватској и српској страни. Изложено је увођење фонетичкога правописа у Хрватској, поменуте су нове граматике и рјечници хрватскосрпског језика као завршни акт у томе процесу. Затим се просуђује званично прихватање реформе језика и правописа у Србији. Велики реформатор, на жалост, није то доживио.

У посљедњем поглављу првога дијела књиге (параграф 6) дотакнута су многа актуелна питања из функционисања заједничкога књижевног језика Срба и Хрвата у нашем столећу. Ту се најприје помиње стање на почетку 20. вијека, затим Скерлићева анкета о увођењу екавског изговора и латинице — за читаво подручје нашег заједничког језика. Посебно се третирају покушаји рјешења језичких питања у предратној Југославији, када су и неки угледни слависти мислили да је то питање уско стручно, па се може рјешавати декретом. Поменута је и најцрња епизода — рјешавање језичких питања Хрвата и Срба у вријеме фашистичке окупације. Поратни период оцијењен је као даља борба за уједначавање српскохрватског књижевног језика, који је заједнички језик свих његових носилаца. Завршна тачка у томе настојању био је Новосадски договор. То је било први пут у историји носилаца сх. језика — да је један заједнички правопис покрио сву говорну територију сх. језика. (Онај из 1930. аутори књиге не узимају у обзир, јер је био декретирани). Новосадски правопис донесен је уз формалну сагласност свих компетентних институција у три републике гдје се говори српскохрватски. Дотакнута су и новија разилажења у схватању варијаната, до којих је дошло послје проглашења тзв. Декларације о положају хрватскога књижевног језика. Признајући постојање двију варијаната у којима функционише сх. језик као заједнички, писци ове књиге били су веома уздржани и обазриви кад су на крају овога параграфа говорили о тенденцијама даљег развоја сх. књижевног језика, као језика који се сада развија у двије своје варијанте. При томе су показали доста разумијевања за нека неслагања на томе подручју, која су резултат и насљеђе културне и политичке историје Хрвата и Срба, као и осталих носилаца сх. језика.

Други дио књиге је за југословенског читаоца занимљивији и информативнији. Ако наш упућени славист углавном и зна готово све оне податке који су му понуђени у првом дијелу књиге, за онај садржај који му се нуди у другом њеном дијелу — то се никако не би могло рећи. Овдје сусрећемо подоста оба-

вјештења о којима смо знали мало, или само издалека и нејасно, или пак нисмо ништа ни знали. Излагање у овоме дијелу књиге распоређено је у четири поглавља (параграфа):

1. Вук Караџић и Русија
2. Вукови пријатељи и противници међу руским научницима
3. И. И. Срезњевски и Вук Караџић
4. Революционарни демократи о Вуку Караџићу.

У параграфу 1, након што су просудили узроке Вукове побједе, аутори књиге упознају нас са темом Вук Караџић и руска култура. Помиње се Вуково путовање у Русију по изласку првога издања његова рјечника. Затим нам аутори књиге дају обавјештење о првим вијестима о Вуку Караџићу у руској штампи онога времена. Онда се говори о преводима српских народних пјесама из Вукових збирки и о признањима што их је Вук за свој посао добио у Русији. Чак је и сам Пушкин преводио понешто из Вукових збирки.

У Параграфу 2 ми се упознајемо са оним што обично наш просјечан слависта и не зна. Наиме, у круговима руских научника Вук је имао и противника, а не само савезника и помагача. Међу њима су се нашли и неки угледни руски филозофи тога доба, на примјер Н. Греч. Поводом лајпцишког издања Вукових пјесама, Греч је 1824. написао да су »Вук Караџић и неки други српски књижевници узалуд наумили да искваре древну словенску азбуку изумом нових слова и увођењем правописа који је Словенима сасвим туђ« (види 134. страницу ове књиге). Касније су се о Вуку слично изјашњавали и други познати научници тога доба у Русији: Кулаковски, Будилович и Гиљфердинг. Овај посљедњи критиковао је Вука због благонаклоног става према турским ријечима. Гиљфердинг је мислио да би их требало избацити из српског језика и надомјестити их словенским или руским. Он је такође изнио оптужбу да је раздор што га је Вук изазвао у српској књижевности задржао развитак српске књижевности. За ову посљедњу оптужбу данас можемо, са доста разлога, рећи да је она на своме мјесту. Још једна појединост, о којој просјечан наш слависта обично не зна ништа, везана је за први боравак у Русији. Наиме, од тога доба он је почео да се потписује Вук Стефановић Караџић или само Вук Караџић. Другим ријечима, док је раније употребљавао *име по оцу* као своје презиме, сад је он вратио себи родовско презиме Караџић. Вјероватно га је на то навео древни руски обичај да се *отчество* употребљава у директном обраћању, али да оно не може код Руса замијенити презиме. Ово и није можда толико важно колико је занимљиво. У Русији је Вук имао мало противника, јер су га руски слависти вредновали више филолошки него политички; јер да није тако, вјероватно би их имао више. Стога аутори књиге брзо прелазе на подршку коју је Вук добијао од Кепена и Надеждина.

Параграф 3 готово у цјелини је посвећен везама В. Караџића са познатим руским научником И. Срезњевским. Ту је обра-

ђено њихово присно друговање и дугогодишња сарадња. Познато је и код нас да је Срезњевски био први аутор Вукова животописа. Он је касније у Русији преиздат, а у Србији је преведен и објављиван више пута. Аутори књиге наглашавају и општост погледа у неким важним питањима књижевног језика, која је постојала између Срезњевског и Вука.

У последњем поглављу другог дијела (у параграфу 4) дат је и став руских револуционарних демократа према раду Вука Караџића. Ту се помиње став Чернишевског и Бјелинског према дјелу великога српског реформатора и сакупљача народних умотворина. Читаво излагање у овој књизи урамљено је између увода и закључка, а приложен јој је на крају и богат списак употријебљене литературе. Он је врло богат и достиже 340 библиографских јединица на руском и српскохрватском језику.

Књига се доима богатством и одбором информација, а биће од посебне користи совјетским славистима и сербокроатистима, јер ће у њој наћи сва најважнија обавјештења о Вуку Караџићу као творцу сх. књижевног језика. Осим тога, она пружа доста информација о развитку нашег заједничког језика — од стварања Југославије 1919. године па све до данас. Аутори књиге признају велику улогу Копитара, који је Вука увео у научни свијет западне Европе и био заправо коаутор у многим његовим подухватима. Али из ове књиге ми сазнајемо од колико је значаја био и Вуков контакт са руским научницима и са руским научним установама. Од њих је Вук добијао издашну моралну и материјалну помоћ. Ваља знати да је Вук добијао једнократну помоћ у новцу од руских научних установа, а поткрај живота издјејствовао је себи чак и пензију од руске владе.